

YAZICIZÂDE İBRAHİM PAŞA VAKFI
YAZICIZÂDE İBRAHİM PASHA FOUNDATIONS

DOI: 10.33404/anasay.1195542

Çalışma Türü: Araştırma Makalesi / Research Article¹

Ümit KILIÇ*- Fatih ÇİÇEK*

ÖZ

Bu çalışma, Osmanlı Devleti'nde XVIII. yüzyıl ortalarında Yeniçeri Ağası olan ve 1745'te Erzurum Valisi tayin edilen Yazıcızade İbrahim Paşa'nın Erzurum'daki vakıflarının genel bir incelemesini kapsamaktadır. Yazıcızade İbrahim Paşa, 1749 yılında Erzurum Şehri'nde dini, eğitim ve ticari mekânlarını içeren bir vakıf tesis etmiştir. Vakıfla ilgili birçoğu zeyl olmak üzere 6 adet vakfiye mevcuttur. Yazıcızade İbrahim Paşa'nın vakfına ait eserlerin bazıları bugün hâlâ Erzurum'da ayakta olduğu görülmektedir. Vakıf eserleri günümüzde Erzurum Şehri'nin fiziki yapısına katkı sunmanın yanında manevi ikliminin hissedilmesini sağlamaya devam etmektedir. Vakfın eserlerinden İbrahim Paşa Camii, Erzurum için ayrı bir yeri olan Çifte Minareli Medrese, Ulu Camii ve Lala Paşa Camii gibi eserlerle birlikte şehir kimliğine katkı sunmada rol oynamaktadır.

1- Makale Geliş Tarihi: 27. 10. 2022 Makale Kabul Tarihi: 17. 11. 2022

* Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü / umit.kilic@atauni.edu.tr, **ORCID ID** <https://orcid.org/0000-0002-4238-3332>

* Dr. Öğr. Üyesi. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü/ fcicek@erzincan.edu.tr, **ORCID ID** <https://orcid.org/0000-0002-9749-4830>

Çalışmamızda Yazıcızade İbrahim Paşa Vakfına ait durum, vakfiyeleri üzerinden genel olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışma ile şehrin hem fiziki hem de sosyo-iktisadi tarihine katkı sunması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vakıf, Erzurum, İbrahim Paşa

ABSTRACT

This study covers the foundations in Erzurum of Yazıcızade İbrahim Pasha, who was the Janissary Agha in the middle of the 18th century in the Ottoman Empire and was appointed as Erzurum Governor in 1745. Yazıcızade İbrahim Pasha established religious, educational and commercial places in many points of Erzurum City in 1749 through foundations. There are 6 endowments related to the foundation. It is seen that some of the works belonging to the foundation of Yazıcızade İbrahim Pasha are still standing in Erzurum today. Foundation works continue to contribute to the physical structure of Erzurum City, as well as to ensure that its spiritual climate is felt. İbrahim Pasha Mosque, which is one of the works of the foundation, plays a role in contributing to the identity of the city together with works such as the Double Minaret Madrasa, Ulu Mosque and Lala Pasha Mosque, which have a special place in Erzurum. In our study, the works of the Yazıcızade İbrahim Pasha Foundation, how the foundation was managed, how it gained a place among the physical and social elements of the city were discussed in detail. Therefore, with this study on the foundation, it is aimed to contribute to both the physical and socio-economic history of the city.

Keywords: Foundation, Erzurum, İbrahim Pasha

Giriş

Vakıf, sözlüklerde “durdurma, durma, alıkoyma, hapsetme, dinlendirme, anlamlarında kullanılmaktadır (Pakalın, 1983, s. 577). İslam fıkında bir mülkün belirli bir süre şartı olmaksızın ebedî olarak alışverişten alıkoyması olarak ifade edilen vakıf kelimesi terim olarak “bir mâlın sahibi tarafından dinî, içtimaî ve hayri bir amaca sürekli tahsîsi” şeklinde tanımlanmıştır (Köprülü, 2005, s. 299). Vakıflar İslâm medeniyetinde topluma sosyal ve iktisadi fayda sağlayan pek çok alanda faâliyet göstermişlerdir.

İslam medeniyetinde vakıfların kökenine dair Kur'ân-ı Kerîm'de doğrudan ve açık bir ifâdenin olmaması bu kurumun kökeniyle ilgili birtakım farklı görüşleri ortaya çıkarmıştır. Kur'ân-Kerîm'de vakıf müessesesinin dolaylı olarak doğuşuna işaret eden “infak, sadaka, zekât, teavün (yardımlaşma), karz-ı hasen sadaka ve sadaka-i câriye” gibi sosyal yardımlaşmayı tavsiye eden ayetler bulunmaktadır (Köprülü, 2005, s. 299). İslam Fıkıhçıları ilk vakıf müessesesinin teşekkülü hususunda Hz. Peygamber'in hayber ganimetleri ile ilgili olarak Hz. Ömer'e aldığı ganimetler için “Aslını habs ederek, gelirini hayra sebil et” tavsiyesini ileri sürmüşlerdir (Buhari, 1985, s.157-159, Günay, 2012, s. 475-479). Ömer Hilmi Efendi'nin “*İthafü'l-ahlâf fi Ahkâmî'l-evkâf*” adlı eserinde vakıflar, menfaati ibadullahâ ait olup bir aynı mülkü Cenab-ı Hakk'ın hükmünde olmak üzere mülk edilmesi yasaklanmıştır (Ömer Hilmi, 1977, s. 1-15).

Vakıflar tarih boyunca çok geniş yelpazede toplumsal hayatı îmar eden işlevler üstlenmişlerdir. Câmî, medrese, kütüphâne, han, köprü, çeşme, hamam, değirmen, yol, bina, nakit para vb. gelir getiren pek çok menkul ve gayrimenkulün vakfedilmesi ile toplumsal dinamizmi canlı tutmuşlardır (Köprülü, 2005, s. 336, Yediyıldız, 2012, s. 479).

Bu çalışmada, 1745'te Erzurum Valisi olarak tayin edilen Yazıcızade İbrahim Paşa'nın Erzurum'da külliye olarak tesis ettiği vakfı ele alınmıştır. İbrahim Paşa, 1749 yılında Erzurum Şehri'nin birçok noktasındaki dinî, eğitim ve ticari mekânlarını vakıf yoluyla bina etmiştir. Bu çalışmada İbrahim Paşa'nın vakıf eserleri, vakfiyelerden elde edilen bilgiler ışığında genel kapsamlı olarak ele alınmıştır.

Yazıcızade İbrahim Paşa

Yeniçeri Ocağı'ndan yetişen İbrahim Paşa'nın kayıtlardaki belirtilen ilk vazifesi Kul Kethüdalığı'dır. 1740 senesinde Yeniçeri Ağalığı görevine atanmış, 1745 senesinde ise vezir rütbesi ile Erzurum valiliğine tayin edilmiştir (BOA. DVN.MHM. D. 57/381). İbrahim Paşa, 1751 senesinde Diyarbakır valiliğine, 1752 senesinde ikinci kez Erzurum valiliği ile görevlendirilmiştir. İbrahim Paşa daha sonra sırasıyla 1753'te Van Valiliği, 1755'te ikinci kez Diyarbakır valiliği

ve 1759 da Çıldır Valiliği'ne için atanmıştır. 1761 yılında üçüncü kez Erzurum Valiliğine tayin edilen İbrahim Paşa, 1765 yılında Kars valisi iken vefat etmiştir (Süreyya, 1996, s. 788).

Yazıcızade İbrahim Paşa, Erzurum valiliği sırasında 1746 yılında Erzurum kalesi etrafında bazı gayrimenkuller satın almış ve 1748 yılında günümüzde Erzurum'da Ali Râvi Caddesi üzerinde bulunan ve İbrahim Paşa Camii olarak bilinen camii'de içeren bir külliye yaptırmıştır (VGMA.D.624/44/18; VGMA.D.624/44/19; VGMA.D.624/58/25; BOA. C.ML. 171/7225).²

İbrahim Paşa Vakfı ve Gelirleri

İbrahim Paşa, tesis ettiği vakfa ait tanzim ettirdiği vakfiyesinin baş kısmına dönemin padişahı Sultan II. Mahmud'a gönderdiği arzuhâli eklemiş ve Padişaha hem vakıfla ilgili faaliyetlerini arz etmiş hem de himmetlerini talep etmiştir. Arzuhâlde Erzurum'un sur içinde camii, medrese kütüphane ve mektepten oluşan külliye şeklinde inşa ettirdiği eserleri beyan etmiştir. Vakfiyeye göre vakfın tescili hicri 9 Râbiu'l-ahir 1162 / 29 Mart 1749 tarihinde İbrahim Paşa, Ömer Ağa ibn elhac Abdurrahman Ağa huzurunda yapılmıştır.

İbrahim Paşa'nın yaptırdığı camiinde Cuma ve bayram namazlarının kılınmasının yanı sıra vakfın bânisine ve Padişah hazretlerinin saltanatına hayır dua edilmesi şart koşulmuştur. Camiye ilave olarak külliyenin doğu ve batı kısımlarında pek çok hücreden oluşan odaları ile bir medrese ve ona bitişik kargir kütüphane, medrese hücrelerine bitişik bir sıbyan mektebi inşa edilmiştir. Bunların yanında bir abdesthane ve beş adet dinlenme odası yapılmıştır. Vakfın su ihtiyacı için Erzurum'da Ali Paşa suyu olarak bilinen su işletmesinin mütevellisi Abdi Bey ibn-i Mustafa ve Ümmühani bint-i Mustafa'dan üç lüle su satın alınarak borularla vakfın iç kısımlarına getirilmiştir. İbrahim Paşa, ayrıca Camii'de kullanılmak üzere 7 cilt mushaf-ı şerif, altın yaldızlı ve hat sanatıyla yazılmış iki cilt mushaf-ı şerif, 11 adet bakır şamdan, 2 Uşşakî seccade, 1 yeşil

2- Erzurum'da Erzincan Kapısı hariç surlarında Tokad Şeyhliği ve Lala Paşa Vakfı zaviyesinde vaki kale canibinde mezaristan ve şimal tarafında Sarı Molla tarlası ve batı tarafı Pervizzade Elhac Ebubekir Efendi tarlası ve doğu tarafında tarik-i amme ile çevrili bir kıta tarlayı 50 kuruş bedel ile ferağ etmiştir.

çuka sof seccadesi, 1 sağır çuka seccadesi, 1 kürsü minderi, 10 adet nakışlı Horasanî büyük halı, 4 adet nakışlı Horasanî küçük halı ile bunların altlarına serilecek 20 adet keçe vakfetmiştir. Kütüphane için de isimlerinin kütüphane defterinde yazılı olduğu sayısı belirtilmeyen bir miktar da kitap vakfedilmiştir.

İbrahim Paşa Külliyesinden günümüze kalan Yazıcızade İbrahim Paşa Camii, İbrahim Paşa Mahallesi, Hükümet Meydanında, Vilayet Binası ile Taş Ambarlar arasındadır. Cami kare planlı tek kubbeli olarak inşa edilmiş olup minaresi camiinin kuzeybatı köşesinde bulunmaktadır. Câmînin ahşap minberi XX. yüzyılda yapılmıştır. Külliyenin içerisinde olmasa da Yazıcızade İbrahim Paşa'nın yaptırdığı iki çeşme de günümüzde Saray Bosna Caddesi üzerinde bulunmaktadır (Yurttaş vd, 2008, s. 45-223).

İbrahim Paşa'nın vakfiyeleri incelendiğinde Paşa'nın inşa ettirdiği eserlerin giderlerini karşılamak amacıyla Erzurum'da bulunan birçok tarım ve ticari işletmeleri ve gelirlerini vakfının devamlılığı için buraya bağladığı görülmektedir. Vakfiyelere göre gelirler dört kalem altında elde edilmektedir. Bunlar tarla, bostan, bahçe ve dükkân gelirleridir.

Vakfiyelere göre İbrahim Paşa'nın vakfettiği tarla, bahçe ve bostanlar şunlardır;

Erzurum'un Gürcü kapısı haricinde Tokad şeyhliği mevkiinin güneydoğusunda bulunan Zağarcı Ali Ağa Mahallesi'nde bir kıt'a tarla ve su arkı; Abdurrahman Gazi zaviyesi zemininde tapu ile satın alınan Kân yolunda bulunan bahçe ve tarla; Erzurum'da, Erzincan Kapı mevki yakınlarındaki Tokat Şeyhliği zemininin güneydoğusunda Ulu Caminin vakıf tarlası; Erzincan Kapı'nın haricinde Akpınar yakınlarında Lâla Paşa zemininin güneyinde bulunan mezarlığın kuzeyinde dört kıt'a bostan ve tarlaları; öşrünün yarısı Erzurum'da Hatuniyye Medresesi vakfına ait olup geri kalanı has vergi kalemine tâbi olan bir arazi mülk edinilerek Erzurum'da Kân bölgesindeki vakıf hayrâtına dâhil edilmiştir ki Kân Köyü'nün on iki bin akçe divanî beylerbeylik hassı da bulunmaktadır. Yine Erzurum haslarından olan Tokat şeyhliği zeminindeki bostan ve tarlalar da vezir İbrahim Paşa'nın vakfettiği unsurlar arasında dâhil edilmiştir.

İbrahim Paşa, külliye için vakfettiği ettiği diğer gelir getiren gayrimenkulleri dükkânlarıdır. İbrahim Paşa bu dükkânların bir kısmını satın alarak diğerlerini ise başka vakıflardan kendi vakfına alarak bağlamıştır. Bu dükkânlar sırası ile şu şekildedir;

Erzurum surları içinde Şikikli oğlu Mescidi vakfına yakın, merhûm Per-vizzâde el hâc Ebubekir Efendi'nin zevcesi Saliha Hatun ve kızları Ayşe ve Firdevs ve Hatice'den satın alınan birbirine bitişik üç kıt'a bakkal dükkânı; Göncükcüler çarşısında birbirine bitişik iki kepenk dükkân; Hamza Alaybeyi vakfından Göncükcüler çarşısında bir kepenk dükkân; Hamza Alaybeyi vakfından Erzurum tahmisciler yakınlarında bir kepenk dükkân; Hamza Alaybeyi vakfından zenbilciler çarşısında birbirine bitişik iki kepenk dükkân; Hamza Alaybeyi vakfından kendirciler çarşısında lağımcılar odaları yakınlarında müşterek toplamda on iki kıt'a dükkân; Erzurum dâhilinde merhûm Hamza Dizdar Vakfı zemininde göncükcüler çarşısında Hüseyin Çelebi ibn-i Hüseyin adlı kimseden satın alınan bir kıt'a dükkân; yine Erzurum dâhilinde Hamza Dizdar Vakfı zemininde göncükcüler çarşısında Ümmühani bint-i Ahmed isimli hatundan satın alınan bir kıt'a dükkân; Lâla Paşa Vakfı zemininde iç meydanda Fatıma bint-i Hasan adlı hatundan satın alınan bir kepenk kılıcı dükkânı; Erzurum dâhilinde Hamza Alaybeyi Vakfı zemininde Göncükcüler çarşısında Mustafa Çelebi ibn-i Mehmed adlı kişiden satın alınan bir kıt'a dükkân; Erzurum dâhilinde Saray Kapısı karşısında Pervizzâde'nin kızından satın alınan bir kıt'a dükkân; Erzurum dâhilinde küçük çarşıda bir kıt'a dükkân.

Vakfiyede, yukarıda yerleri belirlenmiş olan dükkânlar, bahçe, bostan, tarla ile Kân adlı köyünün tüm divanî hissesi İbrahim Paşa tarafından vakfedilmiştir.

Vakfın İşleyişi

İbrahim Paşa'nın vakfiyeleri incelendiğinde vakfın ne şekilde hizmet vereceği ve şartlarının nasıl olacağı açıkça belirlenmiştir. Bu kısımda vakfın iki alan üzerinden hizmet verdiği görülmektedir. Bunlar dini hizmetler ve eğitim hizmetleridir. Ayrıca vakfın idari işleyişi ve personel rejimi de tanzim edilmiş-

tir. Bu kısımda vakıf gelirlerinin nasıl harcanacağı, vakıf görevlilerinin ne kadar tahsisat alacağı, bu tahsisatın hangi kalemler üzerinden verileceği belirtilmiştir.

Vakfın eğitim alanına dair düzenlemelerine baktığımızda bu alanda istihdam edilen personellerin uzmanlık alanlarına göre tayin edildikleri görülmektedir. Bu personelin hangi eğitimi vereceği ve ne zaman bu eğitimi tatbik edeceği belli bir program dâhilinde belirlenmiştir. Tayin edilen eğitim personelinin kendilerine yapılacak ödeme vakfın hangi gelirlerinden temin edileceği vakfiyede detaylı olarak ele alınmıştır. Vakfın eğitim personeline dair düzenlenen şartlar şu şekildedir;

Medresenin müderrisine, talebelere usul ve fıkıh dersleri vermek şartı ile toplam 30 akçe verilecek. Bu tahsisatın 20 akçesi vakfın dükkân ve bostan gelirlerinden 10 akçesi Kân köyündeki vakıf gelirlerinden karışılacaktır; Medresenin tefsir dersi müderrisine Recep, Şaban ve Ramazan aylarında câmide tefsir dersleri vermesi şartıyla vakfın Kân köyü gelirlerinden günlük 10 akçe verilecektir; Medresenin hadis dersi müderrisine her Cuma ve Salı günleri ikindi vaktinde câmide hadis dersleri vermesi şartıyla Kân köyü gelirlerinden günlük on akçe verilecektir; Medresenin fıkıh dersi müderrisine her pazartesi ve perşembe günleri ikindi vaktinde câmide fıkıh dersleri vermesi şartıyla Kân köyü'nün gelirlerinden günlük 10 akçe verilecektir; Medresenin miras hukuku (feraiz) dersi için ilgili müderrise her hafta ikişer gün camide kuşluk vaktinde feraiz dersleri vermesi şartıyla Kân köyü gelirlerinden günlük 10 akçe verilecektir; Medresenin mu'idine (yardımcı), medresede bulunan talebenin derslerini tekrar ettirmek şartı ile günlük 10 akçe verilecektir. Bu tahsisatın 8 akçesi vakfın dükkân ve bostan gelirlerinden, 2 akçesi ise vakfa ait Kân köyü gelirlerinden verilecektir; Vakıfta hâfız-ı kütüb olarak istihdam edilecek kişi kitapları kütüphaneden çıkarmamak şartı ile medresenin talebelerine derslerini mütâ'laa etmeleri, şüphelerini gidermeleri ve yanlışlarını tashih etmek için verip, yine bu kitapları kütüphanede korumak şartı ile günlük 10 akçe verilecektir. Bu tahsisatın 5 akçesi vakfın dükkân ve bostan gelirlerinden, 5 akçesi ise vakfa ait Kân köyü gelirlerinden karşılanacaktır; Vakıfta hattatlık vazifesi yapacaklara, medresedeki talebe ve sıbyan mektebindeki öğrencilere hat talimi yaptırmak şartı ile

günlük 7 akçe tahsis edilecek ve bu tahsisat Kân köyü hâsılatından karşılanacaktır; Vakfın medresesinde bulunan talebelerin kaldığı hücrelere külliye kütüphanesinden hariç olmak üzere ilave kütüphane yapılacaktır. Bunun için vakıftan günlük 4 akçe tahsisat tayin edilecektir. Bu tahsisatın 2 akçesi vakfın dükkân ve bostan gelirlerinden, 2 akçesi ise vakfa ait Kân köyü gelirinden karşılanacaktır; Medresenin kütüphanesi için günlük 2 akçelik odun bedeli tahsis edilecektir. Bu bedel vakfa ait Kân köyü gelirlerinden karşılanacaktır; Mektep için gereken odun bedeli için günlük 2 akçe vakfa ait Kân köyü gelirlerinden karşılanacaktır.

Vakfın dini hizmetlerini yürütecek personelin seçiminde personelin liyakatli ve işinin ehli olması şart koşulmuştur.

Vakfın Vaiz-i Cum'a kadrosunda istihdam edilecek kişi için her Cuma günü cami cemaatine vaaz ve nasihat etmesi şartıyla günlük 10 akçe verilecektir. Bu tahsisatın 8 akçesi vakfın dükkân ve bostan gelirlerinden, 2 akçesi ise vakfa ait Kân köyü hâsılatından karşılanacaktır; Vakfın vâiz-i salı kadrosunda istihdam edilecek kişi için her salı öğlen vaktinde vaaz ve nasihat etmesi şartı ile günlük 8 akçe tayin edilecektir. Bu tahsisatın 4 akçesi vakfın dükkân ve bostan gelirlerinden, 4 akçesi ise vakfa ait Kân köyü gelirinden karşılanacaktır; Vakfın vaiz-i pencşembe (Perşembe) kadrosunda istihdam edilecek kişi için her perşembe öğlen vaktinde vaaz ve nasihat etmesi şartı ile günlük 7 akçe tayin edilecektir. Bu tahsisat vakfa ait Kân köyü gelirlerinden karşılanacaktır; Vakfın imam-ı evvel kadrosunda istihdam edilecek kişinin kâmil bir kişilik, Kur'an-ı Kerim'i tecvid ve usulüne göre okumasını bilen ve ehl-i takva olması istenilmiştir. Kendisine, hitabet ve aşırhanlık görevi ayrı tutulmaması şartıyla günlük 27 akçe tayin edilecektir. Bu tahsisatın imamet için verilen 14 akçesinin 10 akçesi dükkân ve bostan gelirlerinden, 4 akçesi vakfın Kân köyü gelirlerinden karşılanacaktır. Hitabet ve aşırhanlık görevi için ilave 13 akçe verilecektir. Bu tahsisatın 10 akçesi vakfın dükkân ve bostan gelirlerinden, 3 akçesi ise vakfa ait Kân köyü gelirinden karşılanacaktır; Vakfın ikinci imam kadrosunda istihdam edilecek kişinin Kur'an-ı Kerim kıraat etmesi ve mektepte sıbyan muallimliği, mahfilde, aşırhanlık yapmak üzere birbirinden ayrılmamak şartıyla günlük 15 akçe verilecektir. Bu tahsisatın 10 akçesi imamet için vak-

fin dükkân ve bostan gelirlerinden, sıbyan eğitimi ve aşırhanlık için 5 akçesi ise vakfa ait Kân köyünün gelirlerinden karşılanacaktır; Vakfin şeyhü'l kurra kadrosunda istihdam edilecek kişinin yedi kıraat üzerine uzman (kıraat-ı sebaa) ve Kur'an okuyuşlarındaki farkları anlamada şöhretli olması istenilmiştir. Şeyhü'l kurra, haftada dört gün câmide yedi kıraat üzerine ta'lim yapması şartıyla günlük 13 akçe tahsisatı vakfa ait Kân köyü gelirinden karşılanacaktır. Câmi-i şerifte Sûre-i Mülk tilaveti kadrosunda istihdam edilecek kişi ikindi vaktinde Mülk Sûresi okuması şartıyla günlük 8 akçe tahsisat verilecektir. 8 akçelik bu tahsisat ise vakfa ait Kân köyünün divanî gelirlerinden karşılanacaktır. Câmide, Yasin-i Şerif tilaveti kadrosunda istihdam edilecek kişi haftada üç gün akşam vakti ile yatsı vakti arasında Yasin-i Şerif okuması şartıyla günlük 5 akçe verilecektir; Vakfin müezzin-i evvel kadrosunda istihdam edilecek kişi için her Cuma sâla ve her Ramazan gecesi temcid (ilahi) icra etmesi, her hafta beş vakit ezanını ve her cuma câmi içinde minber ezanını okuması şartıyla günlük 9 akçe verilecektir. Bu tahsisatın 7 akçesi vakfin dükkân ve bostan gelirlerinden, 2 akçesi ise vakfa ait Kân köyü gelirleri karşılanacaktır. Vakfin ikinci müezzin kadrosunda istihdam edilecek kişi için kendi haftasında her Cuma sâla, her Ramazan gecesi temcid icra etmesi ve beş vakit ezanını okuması şartı ile günlük 8 akçe verilecektir. Bu tahsisat vakfin dükkân ve bostan gelirlerinden karşılanacaktır. Vakfin üçüncü müezzin kadrosunda istihdam edilecek kişi için diğer müezzinler ile aynı şartlar doğrultusunda günlük 7 akçe verilecektir. Bu tahsisat vakfin Kân köy gelirlerinden karşılanacaktır. Vakfin dördüncü müezzin kadrosunda istihdam edilecek kişi için diğer müezzinler ile aynı şartlar doğrultusunda günlük 7 akçe verilecektir. Bu tahsisat vakfin Kân köyü gelirlerinden karşılanacaktır; Vakfin tarifhan kadrosunda istihdam edilecek kişi için her Cuma minberde tarîf okumak şartıyla günlük 8 akçe verilecektir. Bu tahsisatın 3 akçesi dükkân ve bostan gelirlerinden, 2 akçesi ise vakfa ait Kân adlı köy hâsîlatından karşılanacaktır. Vakfin muvakkıt kadrosunda istihdam edilecek kişi için her gün namaz vakitlerinin doğru tayini ve müezzinlere bildirmek şartıyla günlük 6 akçe verilecektir. Bu tahsisat vakfa ait Kân köyünün gelirinden karşılanacaktır. Vakfin hâfızlık görevinde istihdam edilecek kişi için câmi-i şerifte olan mushaf-ı şeriflerin tamamını muhafaza edip, caminin dışına çıkarttırmayıp servi sandıkta olan

iki mushaf-ı şerifi daima sandıkta muhafaza edip Cuma günleri aşırhanlara vermek şartıyla günlük 5 akçe verilecektir. Bu tahsisat vakfa ait Kân Köyü'nün gelirinden karşılanacaktır.

İdare ve Personel

İbrahim Paşa Vakfı'nın diğer hizmetlerinde çalışan kişiler, vakfın düzeni, temizliği, aydınlatması, malzeme tedariki ve su temini alanlarında hizmet etmeleri için istihdam edilmişlerdir. Bunlar sırası ile şu şekildedir;

Vakfın birinci farraş kadrosunda istihdam edilecek kişi için kendi haftasında her gün câminin kapısını ve önünü temizleme, cami içinde ve minarede olan kandilleri Regaib Gecesi, Berat Gecesi ve Ramazan ayında aydınlatması şartıyla günlük 8 akçe verilecektir. Bu tahsisatın 4 akçesi dükkân ve bostan gelirlerinden, 4 akçesi ise vakfa ait Kân köyünün gelirlerinden karşılanacaktır. Vakfın ikinci farraş kadrosunda istihdam edilecek kişi için kendi haftasında diğer farraşlarla aynı şartlar altında günlük 7 akçe verilecektir. Bu tahsisatın 4 akçesi dükkân ve bostan gelirlerinden, 3 akçesi ise vakfa ait Kân köyünün gelirlerinden karşılanacaktır. Vakfın üçüncü farraş kadrosunda istihdam edilecek kişi için kendi haftasında diğer farraşlarla aynı şartlar altında günlük 7 akçe verilecektir. Bu tahsisat vakfa ait Kân köyünün gelirlerinden karşılanacaktır. Vakfın karcı kadrosunda istihdam edilecek kişi câmi, medrese ve kütüphanenin zeminine ve külliyeinin içerisinde biriken karı hisariçeye nakletmesi şartıyla günlük 15 akçe verilecektir. Bu tahsisatın 10 akçesi dükkân ve bostan gelirlerinden, 5 akçesi ise vakfa ait Kân köyünün gelirlerinden karşılanacaktır. Vakfın temizlik işi kadrosu için câminin haremde olan dinlenme odalarını zamanında, ertelemeden temizlemesi şartı ile günlük 6 akçe verilecektir. Bu tahsisatın 5 akçesi vakfın dükkân ve bostan gelirlerinden, 1 akçesi ise vakfa ait Kân köyünün gelirlerinden karşılanacaktır. Câmide sabah ve akşam, namaz kılınacak bölümü aydınlatmak amacıyla satın alınacak zeytinyağı ve bal mumu için günlük 60 akçe tahsisat ayrılacaktır. Bu ödeneğin 30 akçesi vakfın dükkân ve bostan gelirlerinden, 30 akçesi ise vakfa ait Kân köyünün hâsılatından karşılanacaktır. Caminin ve iç kısımlarının temizliği için gereken temizlik malzemesi bedeli (süpürge bahası) için günlük 3 akçe ödenek ayrılacaktır. Bu bedel vakfa ait Kân köyünün

hâsılatından karşılanacaktır; Camiye su tedarik hizmetleri kapsamında su yolcusuna, su yollarının tamiri ve camiye gelen suyun kesilmesini önlemesi şartıyla günlük 20 akçe verilecektir. Bu ödeneğin 14 akçesi vakfın dükkân ve bostan gelirlerinden, 6 akçesi ise vakfa ait Kân adlı köy hâsılatından karşılanacaktır; Vakfın bevvab kadrosunda istihdam edilecek kişiye caminin kapılarını sabah açıp akşam kapatması şartıyla günlük 2 akçe tayin edilmiştir. Bu tahsisat, vakfa ait Kân köyünün gelirlerinden karşılanacaktır.

Vakfın idaresine dair vakfiyeden elde ettiğimiz verilere göre klasik Osmanlı vakıf düzeni anlayışı doğrultusunda şu personeller tayin edilmiştir;

Vakfın idari yönetimini yürüten mütevellisine günlük 40 akçe tahsisat verilecektir. Bu ödeneğin 40 akçesi vakfın dükkân, bostan ve Kân köyünün gelirinden karşılanacaktır; Vakfın nâzırına günlük 20 akçe verilecektir. Bu ödeneğin 10 akçesi vakfın dükkân ve bostan gelirlerinden, 10 akçesi ise vakfa ait Kân köyünün gelirinden karşılanacaktır; Vakfın câbisine vakfın gelirlerini ve hasılatını zamanında toplayarak vakıf mütevellisine zamanında teslim etmesi şartıyla günlük 7 akçe verilecektir. Bu ödeneğin 4 akçesi vakfın dükkân ve bostan gelirlerinden, 3 akçesi ise vakfa ait Kân Köyü'nün gelirlerinden karşılanacaktır. Vakfın kâtibine; yıldan yıla vakfın hâsıl olan gelirlerini, vakıfta istihdam edilen görevlilerin her altı ayda bir vakfın mütevellisinden aldıkları ücretleri, masrafları ve diğer harcama kalemlerini yazıp kayıt altına alması şartıyla günlük 6 akçe tahsisat ayrılmıştır. Bu ödeneğin 4 akçesi vakfın dükkân ve bostan gelirlerinden, 2 akçesi ise vakfa ait Kân köyünün hâsılatından karşılanacaktır.

Vakfın müteveli tayininde belirlenen usule göre İbrahim Paşa, hayatta olduğu müddetçe tevliyet görevini kendisi üstlenmiştir. Vakfiyeye göre İbrahim Paşa, vakfın mütevellisi olarak; vakfın tevliyet ve nezâret görevlerini kendisi üstlenecek, vakıf görevlilerinin azli ve yeni görevli tayini, vakıf gelirlerinin düzenlenmesi ve gelir fazlasının nasıl harcanacağı gibi durumların karar vericisi kendisi olacaktır. İbrahim Paşa'nın vefatı sonrası vakfın mütevelliliği evlatlarına kalacak, onların da vefatı sonrası kendi soyundan gelen evlatlarının evlatları bir silsile halinde içlerinden en büyüğü bu görevi üstlenecektir. İbrahim Paşa, eğer ailesinden evlatlarının soyu kesilmesi halinde anne baba bir kardeşlerinin en

büyüğünün mütevellî olmasını ondan sonra gelen diğer büyük kardeşinin ise vakfın nâzırlığı görevini üstlenmesini istemektedir. İbrahim Paşa vakfiyesindeki ifadeye göre ailesinin soyu kesildiğinde daha önce azat ettiği kölelerinden ve takiben ailelerinden gelenlerin en büyük ve reşit olan kişilerin Erzurum'da ikamet etmeleri şartı ile en büyük olanlarının mütevellî tayin edilmesini karara bağlamıştır. İbrahim Paşa, eğer kendi ve azatlı kölelerinin soyu kesilirse medrese müderrisinin mütevellî olmasını şarta bağlamış ve bu durumda birinci imamın da nâzır tayin edilmesini istemiştir. Vakfiyeye göre İbrahim Paşa'nın ailesinden gelecekte kimse kalmaz ise toplumun önde gelen kıymetli bir kişisi de mütevellî tayin edilebilecektir.

Vakfın gelirlerinin artan kısımları ise şu şekilde harcanacaktır;

Câmi, medrese, kütüphanê, mektep ve odalar ile Murad Paşa Mahallesinde cecdi merhûme Muhsine Hatun'un çeşmesi ve camisinin tamiri yapıldıktan sonra geri kalan meblağın evlatları arasında paylaşılması; birinci kuşaktan olan evlatlarının vefatı halinde onların miras payı, vefat eden evladının kalanlarına verilmeyip yine birinci kuşak evlatları arasında Nisa Suresinin 11. ayeti düsturunca erkeğin payı iki kız payı olacak şekilde taksim edilecektir. İkinci kuşaktan olan evlatlarının arasında vakıf gelirlerinden hakları olan kısımlarını yine erkeğin payı iki kız payı olacak şekilde taksim edilmesini talep etmekte ve bu hususta kız ve erkek evlatların vakfın şartlarına aykırı harekette bulunmamasını istemektedir.

Vakfın şartlarının değiştirilmeden ve bozulmadan gereğinin yapılmasını ve mütevellî olanların, vakfın gelirlerini vakıf görevlilerine, vakfın şartları doğrultusunda taksim etmesini tenbih etmektedir. Vakfiyede ifade edildiği üzere vakfın binalarının tamir ve masrafları görüldükten sonra geri kalan fazla gelirin vakfın genel bütçesine dâhil edilmesi vâkıfın bir diğer kararıdır.

Vakfiyeden dönemin mali durumu ile ilgili küçük bir bilgi edinmek te mümkündür. Buna göre görevlilere ödenecek ücret, 120 akçe 1 kuruş olacak şekilde hesaplanıp ödeme yapılacaktır. Vakfın görevlileri tahsisatlarını vakıf mütevellisinden teslim alacaklardır.

Zeyl Vakfiye

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan 624 no'lu defterin 55. sahi-fesinin 23. sayfasında kayıtlı olan vakfiye, Yazıcızade İbrahim Paşa vakfına ait zeyl vakfiyedir. Tarih belirtilmemekle birlikte içerisinde geçen ifadelerden 1162 / 1749 yılında tanzim edildiği düşünülmelidir. Bu vakfiyede, vakıfta bulunan mürtezika sınıfı için Caminin güneyinde Çifte Hamam Mahallesi'nde birbirine bitişik bir kepenk berber dükkânı, canbaz ahuru ve saatçi dükkânı vakfedilmiştir. Yine Caminin eşya muhafazası için mutfak, kiler, avlu, iki fevkâni oda ve ayvandan müteşekkil bir adet menzil ve Musalla taşının konulup cenaze namaz-larının kılınması için de bir kıta arsa vakfedilmiştir. Vakfedilen menzilde cami-nin üçüncü imamı Hafzı Ömer Efendi'nin ücretsiz oturması şart koşulmuş onun vefatını müteakiben de kiraya verilmesi istenmiştir.

Burada bahsedilen akarlardan gelen gelirler vakfa eklenip günlük 20 akça Gürcü kapısı dâhilinde vâkıfın tümüyle tamir ve ihya ettiği Zeynel Abidin Camii'nin birinci imamı olan Hasan Efendi'ye ve vefatını müteakiben kendi-sinden sonra gelen imamlara onar akçe verilmesini şart koşmuştur. Yine Zeynel Abidin Camiinde her Cuma, cemaate vaaz eden kişiye 5 akçe, talim-i vücuhat eden kimseye 3 akçe, tarifhan için 3 akçe, ikinci kayyum için 3 akçe ve caminin asıl banisi Yazıcızâde İbrahim Paşa'nın ruhuna dua okunması şart koşulmuştur.

SONUÇ

İbrahim Paşa, 1746 yılında Erzurum'da dönemin padişahı Sultan I. Mah-mut'un izni ile kendisine padişah tarafından temlik edilmiş bir takım mülk ve gelirlere ilaveten kale ile etrafında bazı gayrimenkuller satın almıştır. Daha son-raki süreçte İbrahim Paşa, 1748 yılında Erzurum'da bugünkü Ali Râvi Caddesi üzerinde kendi adını taşıyan İbrahim Paşa Camisini yaptırmıştır. Vakfiyede, Camii ve diğer vakıf eserlerine ait bilgiler ayrıntılı olarak verilmiştir. İbrahim Paşa XVIII. Yüzyılın ortalarında Erzurum'da kurduğu cami ve külliyesi için şehrin birçok noktasında bulunan ticari işletme ve bağ bahçe ve bostanlarını vakfetmiştir. Bu vakfedilen eserler, şehirde iktisadi anlamada bir ekosistem oluşturarak şehrin iktisadi işleyişine ve istihdam alanına katkıda bulunduğ

görülmektedir. İbrahim paşanın vakfiyesini ele aldığımızda vakfin temelde dini hizmetler, eğitim hizmetleri ve bu ikisinin sürdürülmesi noktasında destekleyici diğer hizmetler bağlamında toplandığını görmekteyiz. Dini hizmetler açısından vakfiyeyi incelediğimizde klasik Osmanlı vakıf geleneğinde olduğu gibi cami ve mescitlerde kamu için sağlanan hizmetlerin sağlanabilmesi için bir organizasyon oluşturulduğu görülmektedir. Vakfin eğitim hizmetlerine baktığımızda ise şehirde eğitim alanında belli bir uzman kadronun istihdam edildiği görülmektedir. Fıkıh, tefsir, hadis ve ferâiz gibi faklı alanlardaki derslerin ilgili alanlarda ihtisas sahibi kişiler tarafından verildiği görülmektedir. Vakfin devamlılığını sağlamak adına geri hizmetlerde, farklı alanlarda birçok kişi çalışmıştır. Mimari açıdan Erzurum şehrinde kendisinden sonra yapılan camilere örnek olmasının yanı sıra bulunduğu mahallin ötesinde Erzurum Şehri'nin fiziksel ve sosyal kimliği açısından önemli bir role sahip olmuştur. Zeyl vakfiye, günümüzde Kavaflar çarşısında bulunan Zeynel Camiinin kitabesinde bulunan İbrahim Paşa tarafından tamir edildiğine dair bilgiyi de teyit etmekte ve caminin bütünüyle İbrahim Paşa tarafından tamir ve ihya edildiğini belirtmektedir. İbrahim Paşa bu camiye ait masrafları da Çifte Hamam Mahallesindeki Camii vakfının masraflarından karşılamaktadır.

Bu çalışma ile vakfiyeleri ışığında Yazıcızade İbrahim Paşa'nın Erzurum'da bulunan vakfı ele alınmış olup ileride yapılacak geniş kapsamlı çalışmalar için bir kapı aralanmaya çalışılmıştır.

Etik Beyan

“Yazıcızâde İbrahim Paşa Vakfı” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kuralları Yayın Etiği Komitesinin (Committe on Publication Ethics - COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

VGMA. D. 624/45/20

VGMA. D. 624/55/23

VGMA. D. 624/58/25

VGMA. D. 624/58/26

VGMA. D. 624/44/18

VGMA. D. 624/44/19

BOA. DVN.MHM. D. 57/381

BOA. C.ML. 171/7225

Araştırma Eserler

Akgündüz, A. (1996). *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

Günay, H., M. (2012). Vakıf. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları.

Kazıcı, Z. (2003). *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*. İstanbul: Bilge Yayınları.

Köprülü, M., F. (2005). *İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Ömer Hilmi Efendi (1977). *İthaf-ül Ahlâfî Ahkam-il Evkâf*. Ankara: İkbâl Matbaacılık.

Öztürk, N. (1995). *Elmalı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar*. Ankara: TDV Yayınları.

Pakalın, M., Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*.

İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Sahîh-î Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi. (1985).
Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Süreyya, M. (1996). *Sicill-i Osmanî.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Şemseddin S. (2004). *Kamûs-ı Türkî.* İstanbul: Kapı Yayınları.

Yediyıldız, B. (2012). Vakıf, *TDV İslâm Ansiklopedisi.* İstanbul: TDV Yayınları.

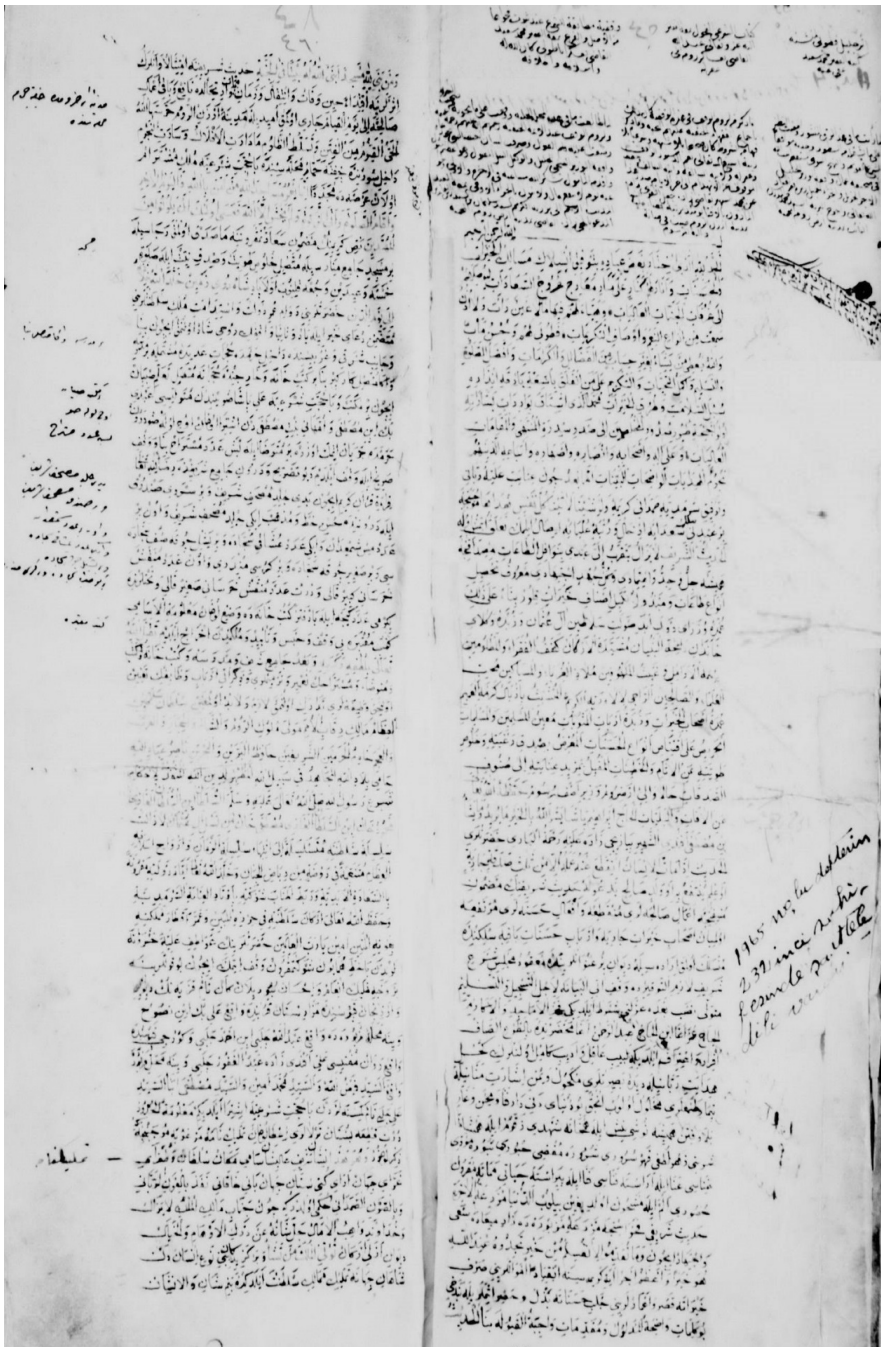
Yurttaş, H., Özkan, H., Köşklü, Z. (2008). *Yolların, Suların ve Sanatın Buluştuğu Şehir Erzurum,* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınevi.

EKLER

EK 1 İbrahim Paşa Camii

Ek 2 İbrahim Paşa Vakfiyesinin İlk Sahifesi. (VGMA-624-45-20)

EK 3 Vakfın Gider Tablosu

Sıra	Eğitim	Gider	Dini Hizmetler	Gider	İdari ve Diğer Hizmetler	Gider
1	Müderris (Üsul Ve Furu)	30 Akçe	Vaiz (Cuma)	10 Akçe	Mütevelli	40 Akçe
2	Müderris (Tefsir)	10 Akçe	Vaiz (Salı)	8 Akçe	Nazır	20 Akçe
3	Müderris (Fıkıh)	10 Akçe	Vaiz (Pencşembe)	7 Akçe	Cabi	30 Akçe
4	Müderris (Feraiz)	10 Akçe	İmam-ı Evvel	27 Akçe	Katip	6 Akçe
5	Muid	10 Akçe	İmam-ı Sani	15 Akçe	Ferraş-ı Evvel	8 Akçe
6	Hafız-ı Kütüb	10 Akçe	Şeyhü'l Kurra	13 Akçe	Ferraş-ı Sani	7 Akçe
7	Hattat	7 Akçe	Sure-i Mülk	8 Akçe	Ferraş-ı Salis	7 Akçe
8			Yasin-i Şerif	5 Akçe	Karcı	15 Akçe
9			Müezzin-i Evvel	9 Akçe	Temizlik (Dinlenme Odaları)	6 Akçe
10			Müezzin-i Sani	8 Akçe	Su Yolcu	20 Akçe
11			Müezzin-i Salis	7 Akçe	Aydınlatma Malzeme	60 Akçe
12			Müezzin-i Rabi	7 Akçe	Temizlik (Süpürge)	3 Akçe
13			Tarifahan	8 Akçe	Bevvab	2 Akçe
14			Muvakkıt	6 Akçe		
15			Hafız-ı Kelâmullah	5 Akçe		
	Toplam	87 Akçe		143 Akçe		224 Akçe
Zeyl Vakfiye /Zeynel Abidin Camii İçin)						
			İmam-ı evvel Hasan Efendi	20 Akçe		
			Vâiz	5 Akçe		
			Talim-i Vücuhat	3 Akçe		
			Tarifhan	3 Akçe		
			İkinci Kayyum	3 Akçe		
			Toplam	34 Akçe		

